

BETHLEN ISTVÁN AGRÁRPOLITIKÁJA

Az UCCAI ELÁRUSÍTÁSRA alapított, úgynevezett „rikkancs-lapok“ jó pár év előtt azt az újítást honosították meg hasábjaikon, hogy valahányszor a politikai, tudományos vagy közgazdasági élet valamely ismertebb egyéniségéről írnak, vagy az ilyen különböző rendű „közéleti csillag“ nyilatkozatát, beszédét vagy cikkét közlik: odanyomatják a közlemény élére az illetőnek az arcképét. Persze ezekhez a korszerű és ma már szinte szokványossá vált „iniciálék“-hoz mindegyik újságnak száz-, sőt ezerszámra kell arcképkliiséket raktáron tartania. A közönség pedig már megszokta, hogy valahányszor valamelyik közéleti nagyságunk véleményét olvassa a maga lapjában, mindig ugyanaz az egyformán, esetleg a váltakozó alkalomhoz sehogyan sem illő módon beállított arckép jelenik meg előtte, mint X vagy Y megszemélyesítője. Előbb a képen, aztán fokozatosan a szövegben is háttérbe szorul, elvész az egyén és marad — a klisé.

Talán ez a klisérendszer hozta magával, hogy a nagyközönség a közéletben szereplő férfiak legtöbbszörének egyéniségét, személyes tulajdonságait csak efféle kliséen keresztül ismeri. Talán ezért is hajlandó minden ellenőrző bírálat nélkül elfogadni róluk és elveikről ugyanilyen klisészerű megállapításokat, amelyek bizony többnyire sem nem hívek, sem nem alaposak.

Hogy az ilyen, nem egyszer torzképnek is beillő klisék milyen műhelyből kerültek ki, azt többnyire meg sem lehet állapítani. A nagy többség mégis gondolkodás nélkül veszi és továbbadja őket, míg végre, szinte észrevétlenül, átalakulnak a „közvélemény“ látszólagos értékítéleteivé.

Ilyen klisészerűen a nyilvánosságba beledobott és egyre ismétlődő megállapítás volt nálunk Bethlen István grófról az a nem egyszer még saját párthívei körében is hallható vélemény, hogy Bethlen István nagyszerű diplomata és kiváló politikus, vezéri tehetséggel megáldott nagyszabású államférfiú, akinek történelmi hivatása van, de akinek — mindhiába — „semmi érzéke és hajlandósága nincsen a gazdasági politikához“. Mikor Szemlénknek ebben az ünnepi számában néhány odavetett vázlatos vonással igyekeztünk Összefoglalni Bethlen István gróf általános közgazdasági és pénzügyi, úgyszintén különleges mezőgazdasági politikai elgondolásait, irányelveit és alkotásait: legalább azt szeretnők elérni, hogy ez a hamis klisé végre lomtárba kerüljön.

A mezőgazdaság iránt való szeretetét és benső érdeklődését Bethlen István gróf már őseitől örökölte, a szülői otthonban szívta magába. Gyermekéveinek, ifjú- és férfikorának az ősi rögökhöz kapcsolódó minden emléke, öröme, bánata, küzdelme, reménysége és eredménye edzette bele leikébe ezt az alapvonást olyan mélyen és kitörölhetetlenül, amennyire azt családi hagyomány, egyéni hajlandóság, beható tanulmányok és az öröklött földvagyon adottságának összetalálkozása természetessé teszi.

Életrajzírói szerint „kora ifjúságától kezdve szenvedélyesen szeretete a gazdálkodást. Talán nagy politikai eszményképének, Széchenyi Istvánnak írásai... csigázták fel a fantáziáját az okszerű gazdálkodás, a modern többtermelés, a mezőgazdasági ipar fejlesztése iránt. Annyi bizonyos, ha valamihez hozzáfogott, akkor előbb a gazdasági szakkönyvek egész sorozatát böngészte át és nemcsak elolvasta ezeket a könyveket, hanem azokból valóságos tanulmányt készített magának, így javította a földjét, így ültette be minden birtoka minden táblájának határát fával, legtöbbször gyümölcsfával. Nemesített szőlőt ültetett, műmalmokat létesített... Majd mikor mezősámsondi birtokán földgázt sikerült találni és annak megvizsgálására ellátogatott hozzá Safarzik Ferenc, a hírneves geológus: Bethlen István a tudós professzort is ámulatba ejtő alapossággal és részletességgel ismerte már a földgáz egész irodalmát, annak hasznosítását és gyakorlati kihasználásának módszereit.“ Majd ugyanott azt olvassuk: „A Bethlenek és Telekiek közös jellemvonása, hogy... van valami a vérükben, ami a földhöz kapcsolja őket akkor is, mikor fejükkkel az égig emelkednek. .. És viszont: Bethlen István gróf a trianoni béke után majdnem mindenét elvesztette, de nem vesztette el a föld és az élet szeretetét és az újrakezdés ritka képességét... És amennyiben nagyszerű gazdasági ösztönét nem élheti ki a maga és családja anyagi erejének gyarapításában — az ország érdekében használja azt ki.“¹

De nemcsak mint vérbeli gazdát és mint magánembert, hanem közéleti pályáján is állandóan foglalkoztatták Bethlen Istvánt egyes agrárpolitikai problémák. Főként az erdélyi birtokpolitika kérdéseit tanulmányozta nagy alapossággal és komor hazafias aggodalommal. Ha az erdélyi magyar birtoknak általa 1912-ben Szamosújvárott feltárt megdöbbentő statisztikai adatokból kiderülő pusztulását még akkor, amidőn Bethlen István gróf megyegyűléseken és a parlamentben először emelte fel intő szavát, alkalmas állami ellenintézkedésekkel megelőzték volna; ha a románság gazdasági térfoglalását szükségképpen követő politikai előnyomulástól óvó Kasszandra-jóslata meghallgatásra talál; sőt még ha az OMGE-ban a magyar birtokpolitika erdélyi feladatairól előterjesztett és egyhangúlag elfogadott, gyakorlati érzékű határozati javaslatát az akkori kormány sürgősen magáévá teszi és megvalósítja: ki tudja, talán másként alakult volna Erdély és Magyarország sorsa a világháború után?

Ugyancsak emlékezetes Bethlen István grófnak az az 1910 végén a képviselőházban elmondott beszéde, amikor a szerb kereskedelmi szerződés tárgyalása során hatalmas érveléssel foglalt állást a magyar

¹ Surányi Miklós: Bethlen (59. és 61. l.)

mezőgazdasági termelésnek és főként állattenyésztésünknek létérdekeit megvédő külkereskedelmi és vámpolitika mellett. Darányi Ignáchoz csatlakozva élesen tiltakozott az argentinai fagyasztott húsnak osztrák érdekből és nyomásra történt beengedése ellen, amit egész kereskedelempolitikai rendszerünkön való veszedelmes réstörésnek mondott.

Ebben és sok más agrárvonatkozású kérdésben Bethlen István gróf az OMGE álláspontjának és kívánságainak egyik nagytekintélyű előharcosa volt nemcsak az egyesület kebelében, hanem gazdakongresszusokon és a törvényhozás csarnokában is. Ezért, amidőn 1919 végén megüresedett az OMGE közgazdasági szakosztályának elnöki széke, a tagok egyhangú bizalma Bethlen István gróf felé fordult, aki ezt a tisztet másfél éven keresztül, miniszterelnökké történt kinevezéséig látta el a tőle megszokott ügyszeretettel és kötelességtudással. Az akkori súlyos időkben a magyar gazdák évszázados múltra visszatekintő, Széchenyi István alapította országos szervezetének legfontosabb szakosztálya természetesen még Bethlen István gróf vezetése alatt sem fejthetett ki olyan rendszeres és sokoldalú munkásságot, mint normális gazdasági viszonyok között. De a béketárgyalásokhoz szükséges mezőgazdasági vonatkozású anyag előkészítésével, a föld-reformra vonatkozó javaslattervezetek szakszerű és tárgyilagos bírálatával, az önállóvá lett, de megcsönkített Magyarország jövő vámpolitikája irányelveinek első ízben történt megvitatásával, a belső gazdasági forgalom szabadsága helyreállításának következetes sürgetésével, végül pedig a hadviseltek részére biztosítható mezőgazdasági munkaalkalmak összeírásának megszervezésével kétségtelenül olyan fontos és közérdekű működést fejtett ki, amelynek legalább felemlítését nem mellőzhettük a Bethlen István gróf agrárpolitikájáról vázolt kép teljessége érdekében.

Ugyancsak ezért említjük meg végül, hogy amikor az OMGE igazgatóválasztmánya 1919 február elején a Búza Barna-féle föld-reformot és Szende Pál vagyondézsma-tervezetét tárgyalta, valamennyi felszólalás között Bethlen István grófé keltette a legnagyobb hatást, aki rámutatott arra, mennyire túlmennek ezek a tervezetek azon a határon, amelyet a nemzeti érdek és a reális szociális szempontok szabnak meg egy józan, nemzeti birtok- és adópolitikának. Majd sürgette az ország és a külföld szakszerű felvilágosítását a tervezett intézkedések közérdekellenes voltáról, végül pedig tomboló tapsvihárban, emelt hangon jelentette ki, hogy az OMGE erélyes tiltakozásához teljes erejével csatlakoznia kell minden önérzetes magyar gazdának, akik — hiába várja ezt tőlük a Károlyi-kormányzat — sohasem lesznek arra kaphatók, hogy az arcukba suhintó ostort néma alázattal még meg is csókolják!

BETHLEN ISTVÁN GRÓF teljes államférfiúi nagysága, egész közgazdasági és agrárpolitikája azonban csak 1921 április havában, miniszterelnökké történt kinevezése után bontakozott ki. Nem a részletekig készen és szerves egész gyanánt, mint Jupiter fejéből kipattanó Minerva, hanem eltökélt, mindvégig következetesen szem

előtt tartott nagy elvi célkitűzésekkel és a programra gyakorlati végrehajtásában a szükségletekhez és a változó viszonyokhoz alkalmazkodó finom érzékkel és államférfiúi művészettel. Mint gyakorlott vívó, nem előre betanult és az ellenfél mozdulatait figyelmen kívül hagyó vágásokkal hadakozik, hanem a támadáshoz alkalmazza kardjának hártó fogásait és mesteri visszavágásait. Nem állott az ország elé aprólékosan kidolgozott gazdasági programmal, amikor 1921 április 19-én kormánya élén a Nemzetgyűlésnek bemutatkozott. De kellett-e nagyobb szabású program, mint amikor kimondta: „A forradalomnak vége van, legyen hát vége a forradalmi szellemnek is!” Majd rámutatott arra, hogy az ország társadalmi bajai nagyrészen a középosztály gazdasági bukásából származnak, tehát vissza kell azt segíteni vezetőszerepéhez. Azután hangsúlyozta, amit a következő tíz esztendőn keresztül tettekkel és alkotásokkal is igazolt, hogy a nemzet gerincét alkotó gazdatársadalmon kell „az erősítés munkáját jó agrárpolitikával megkezdeni“, aminek eszközei: a földreform körültekintő végrehajtása és lezárása, az arra szorultaknak és érdemeseknek házhelyekhez, hajlékhoz, családi tűzhelyhez való juttatása, a belső gazdasági szabadforgalom helyreállítása és a külfölddel való gazdasági viszonyok rendezése.

Gondoljuk csak meg, milyen politikai és gazdasági viszonyok közepette állott Bethlen István gróf ezzel a programmal nemzete és a világ elé! A világháború, a forradalmak, majd a román megszállás pusztításai teljesen megbénították a megcsonkított ország gazdasági erejét. Pénzünk értéke úgyszólván napról napra romlott s a magyarorszári monarchia szerződéses vámterületének feldarabolása teljesen új helyzet elé állította gazdasági életünket. A termelés visszahanyatlott, a hitel megszűnt, az államháztartás és a magángazdaságok is teljes bizonytalansággal küzdöttek, amikor Bethlen István vette kezébe a kormányrudat, hogy azután tíz esztendő nehéz, fáradtságos és önfeláldozó munkájával helyreállítsa a bizalmat az ország becsülete és jobb jövője iránt, idehaza és a külföldön egyaránt.

Alig lehetne jobban és szabatosabban jellemezni a Bethlen István elé kormányra lépésekor tornyosuló akadályokat, mint ezt ő maga tette 1923-ban Párizsban, midőn a Jóvátétel! Bizottság előtt Magyarország helyzetét ismertette. A trianoni országcsonkítás gazdasági következményeinek megkapó felsorolása után rámutatott nemzetközi fizetési és külkereskedelmi mérlegünk elviselhetetlen passzivitására. Kifejtette, hogy az ország sajkája „a hanyatló valutának Scyllája és az elfojtott termelés, a mesterséges megszorítások Charybdise között hanyódik“. Utalt arra, hogy az állam tömegesen kénytelen elbocsátani alkalmazottait s az ebből eredő nyugdíjterhet még a megszállott területekről, az utódállamokból kiülődőzött állami alkalmazottak ellátása is tovább duzzasztja. Emellett a gazdasági és pénzügyi válság okozta munkanélküliség állandó fokozódása nem engedte lecsillapodni a belső társadalmi forrongást és az ország sem belső, sem külpolitikáját nem tudja úgy irányítani, amint ezt gazdasági érdekei megkívánják. Ezért Bethlen István gróf a Jóvátételi Bizottság támogatását kérte a zálogjogok felfüggesztése és egy külföldi kölcsön felvételének lehetővé-

tétele révén, majd pedig szívós és eredményes diplomáciai munkával megszerezte az addig mindenkitől elhagyott, árva Magyarország részére Anglia és Olaszország erkölcsi támogatását, melyekre támaszkodva sikerült elindítania ezt a sokat szenvedett nemzetet a politikai és gazdasági megújulás útján.

Mik voltak Bethlen István gróf és kormánya agrárpolitikájának legfőbb célkitűzései? Előrebocsátjuk, hogy amikor Bethlennek a mezőgazdasági érdekek védelmét célzó kezdeményezéseit, kormányzati intézkedéseit és alkotásait méltatjuk, természetesen nem feledkezhetünk meg kitűnő munkatársairól sem, akik az elnöklete alatt álló kormányokban a földművelésügyi tárcát vezették, úgymint Nagyatádi Szabó Istvánról és Mayer Jánosról, valamint a közgazdasági miniszteri hatáskörében a mezőgazdaságért ugyancsak sokat tett és maradandó érdemeket szerzett Búd Jánosról. Maga Bethlen volt az, aki az ő, valamint többi segítőitársainak értékes közreműködését mindenkor a legnagyobb elismeréssel emelte ki s akiknek fáradhatatlan együttmunkálkodása nemcsak új eszmékkel és színekkel gazdagította a Bethlen-kormány agrárprogramját, hanem annak gyakorlati megvalósítását is hathatósan elősegítette.

Bethlen agrárprogramjának első pontja volt: a termelési rend és szabadság helyreállítása a termelés fokozása érdekében. Mikor a kormányzást átvette, a legfontosabb mezőgazdasági termékek forgalma még kötve volt. A gazda termését csak hatóságilag megszabott alacsony áron értékesíthette, ugyanakkor azonban a valutaromlás következtében elvesztette megtakarított forgótőkéjét, el volt vágva régi, megszokott értékesítési piacaitól, meg volt fosztva minden hitelétől, valamint a magántulajdon biztonsági érzetétől. A gázdalkodás jövedelmezőségének hiányában pedig alig gondolhatott arra, hogy termelését területileg, mennyiségileg és minőségileg a régi színvonalnak megfelelően helyreállítsa, megcsappant eleven és holt leltárát kiegészítse és pótolja. Bethlen István gróf bátor elhatározással nemsokára kormányralépése után helyreállította a mezőgazdasági termények belső szabad forgalmát, aminek nyomán búzatermő területünk 1920-hoz viszonyítva már a következő évben 15%-kal, takarmánytermő területünk pedig 25%-kal gyarapodott. Hasonló emelkedést mutat csakhamar növénytermelésünk többi ágazata és szépen fejlődő növénynemesítésünk is. Majd megindul szarvasmarha-, sertés- és baromfi-állományunknak öröndetes számbeli növekedése úgy, hogy mezőgazdasági termelésünk pár év alatt elérte a békebeli színvonalat. Erre országos szempontból is nagy szükség volt azért, mert hiszen a trianoni országcsontkítás miatt elsőrendű szükségleti cikkeink egész sorát vagyunk kénytelenek külföldről behozni. Ezt a nélkülözhetetlen behozatalt pedig egyébbel, mint terményfeleslegeink kivitelével nem fizethetjük meg. Így csak természetesnek látszott, míg az autarkia, önellátási törekvések általánossá válása ennek útját nem állotta, hogy minél több kivihető felesleget tud mezőgazdaságunk előállítani, annál jobban és olcsóbban elégíthetjük ki nyersanyagszükségletünket és juthatunk hozzá egyes termelő eszközökhöz, valamint itthon elő nem állítható iparcikkekhez.

Ha mezőgazdaságunk pénzbeli hozadéka is mindvégig lépést tartott volna termelésünknek mennyiség- és minőségbeli emelkedésével, a Bethlen-kormány visszaállította termelési rend és szabadság páriját ritkító felvirágzáshoz vezethetett volna. Ámde mezőgazdaságunk évenkénti nyershozadéka, amely 1927-ig 1 %-ról kereken 4 milliárd pengőre emelkedett a Bethlen-kormánynak a termelést fokozó és az értékesítést megavító agrárpolitikája segítségével, ettől az időtől kezdve 1931-ig 2 milliárd alá, sőt a múlt évben már 1 milliárd alá csökkent a világpiaci árak hanyatlása és régi, megszokott értékesítési piacainknak az önellátási irányzat felülkerekedése következtében való fokozatos elzárkózása miatt.

A mezőgazdaság jövedelmezőségének fenyegető elapadása és nemzeti jövedelmünknek ily nagyarányú hanyatlása szükségessé tette Bethlen István gróf agrárprogrammjának második pontja gyanánt a mezőgazdasági termények árának emelését és az értékesítés megjavítását. Ezt a célt a Bethlen-kormány elsősorban mezőgazdasági kivitelünk megszervezésével és állandó támogatásával, majd a gabonajegyrendszer bevezetésével és mezőgazdasági termelésünk nagyobb jövedelmezőséggel biztató ágazatainak fejlesztését elősegítő beruházási politikával igyekezett elérni.

A gabonajegyrendszer az idén szűnt meg, amikor már a búza árának más módon való emelése is lehetővé vált. Minthogy a gabonárak a világpiacon állandóan hanyatlottak és eddig nem tapasztalt mélypontra süllyedtek alá, nagyon természetes, hogy a magyar gazdának a gabonajegy révén biztosított termelési prémium sem volt elégséges arra, hogy a búza és rozs árát a termelési költségeket fedező színvonalra emelje. A Bethlen-kormány tehát a termésátlagok növelését tűzte célul maga elé, hogy ily módon a termelési költségek aránylagosan csökkenjenek. Ezenkívül nagyarányú beruházási politikájával, olcsó vagy kamatmentes hitelek nyújtásával, különféle termelési ágakat támogató akciókkal és több esetben közvetlen segélyek útján igyekezett mezőgazdaságunkat az egyre fokozódó válsággal szemben támogatni. Az ország belső fogyasztó- és vásárlóképesége ugyancsak a válság következtében erősen megcsappant, a szomszédos ipari államok pedig ekkor tértek át az agrárvédővamos, sőt részben beviteli tilalmi politikára, minek következtében kenyérmag- és lisztkivitelünk, élőállat-, hús-, zsír- és vaj kivitelünk jelentős részét a világpiacon kellett elhelyeznünk. Gyümölcs-, főzelék- és borkivitelünknek is minőségben, kezelésben, csomagolásban stb. alkalmazkodnia kellett előrehaladottabb versenytársainkhoz. Mindez nem sikerülhetett volna állami támogatás nélkül, amit még szükségesebbé tett az ország egész szántóföld-területének immár több mint 60%-át művelő kisbirtokok versenyképessé fejlesztése. Nemesített vetőmagot és olcsó műtrágyát kaptak a kisgazdák és a Bethlen-kormány valóban nagy áldozatokat hozott a minőségi termelésre való ránevelésük, továbbá az istállótrágya-kezelés helyes módszerének meghonosítása, pillangósnövények termelésének előmozdítása, a gazdasági szaktudás terjesztése, a baromfitenyésztés és gyümölcsstermelés fejlesztése, a terméketlen területek megjavítása, a

terményértékesítést elősegítő vasúti beruházásoknak és útépitéseknek megvalósítása, ármentesítő és vízszabályozó munkálatok végrehajtása, az Alföld erdősítése, legelő-, rét- és szíkjavítás érdekében. Ezenkívül beruházási politikája keretében állandóan kutató új külföldi piacok után, igyekezett mezőgazdasági terményfeleslegeinknek külföldön propagandát csinálni, támogatta a mezőgazdasági kísérletügyet, fokozatosan javította állattenyésztésünk színvonalát jó tenyészanyag biztosításával, a külföldi értékesítési nehézségek ellensúlyozására támogatta a hizlalást, a tejtermelést, a húsertenyésztést és a borkivitel, mert hiszen ezekre a feladatokra a teljesen legyengült magángazdaság akkor képtelen lett volna.

Hivatalos kimutatás szerint mindezekre a felsorolt és egyéb mezőgazdasági beruházási célokra a Bethlen-kormány öt év leforgása alatt 232 millió pengőt s ezenfelül a rendes költségvetések terhére még 20 milliót, vagyis összesen 252 millió pengőt fordított. Ez a beruházásokra felhasznált 931 millió pengőnyi összegnek mintegy 27%-át tette. Minta fentebbi felsorolásból is látható, a mezőgazdasági beruházások célja versenyképes, a világpiaci viszonyokhoz alkalmazandó termelés fejlesztése, a kisgazdaságok szakértelmének és termelőképességének fokozása, egész mezőgazdasági termelésünknek az értékesítési lehetőségek szempontjával számoló megszervezése volt. Habár az egyre súlyosbodó világválság — sajnos — nem egy állami támogató intézkedésnek lerontotta is a hatását s habár a részletekben történhetek is egyes beruházási hitelek felhasználása körül tévedések: annyi kétségtelen, hogy mezőgazdaságunknak 1921-től mostanáig való megerősödésében és külföldi versenyképességünk helyreállításában ennek az állami támogatásnak igen nagy szerepe volt.

A mezőgazdasági termények értékesítésének kizárólag saját erőnkől való megjavítása persze meddő vállalkozás lett volna, ha a világpiaci áralakulás nem szegődik szövetségesünkül, vagy ha kiviteli feleslegeink számára védett piacokon kedvező értékesítési lehetőségeket biztosítanunk nem sikerül. Ennélfogva a Bethlen-kormány agrárprogramjának harmadik pontja: a külkereskedelmi viszonyok rendezése, külföldi értékesítési piacok szerzése volt. Mikor Bethlen István gróf a miniszterelnöki széket elfoglalta, mindössze két ideiglenes külkereskedelmi megállapodásunk volt, Németországgal és Bulgáriával. A Bethlen-kormány már 1921-ben Portorose-ban, majd 1922-ben Genovában a nemzetközi áruforgalom szabadabbá tétele mellett foglalt állást és 1923-tól kezdve egymásután köti meg a kivitelünk szempontjából fontosabb államokkal a legtöbb kedvezményes vagy tarifa-szerződéseket, úgyhogy 1931-ben Csehszlovákia és Szovjetország kivételével Magyarországnak már Európa valamennyi államával volt kereskedelmi szerződése. A külkereskedelmi szerződéses tárgyalásokhoz természetesen szüksége volt a kormánynak vámtarifára is, amelyet az érdekeltségekkel folytatott hosszabb előzetes megbeszélések után 1924-ben cikkelyezett be törvényhozásunk. A mezőgazdasági érdekeltség a tervbevett ipari vámtételek egész sorával szemben a legerősebb ellenállást fejtette ugyan ki, mert a túlzott ipari vámvédelemtől mezőgazdasági kivitelünk jövőjét

és termelésünk megdrágulását féltette, azonban a kormány azzal érvelt, hogy az autonóm vámtételekben a külállamokkal megindítandó vám-tárgyalásokra egyrészt alkutokét, másrészt harcifegyvert kíván magának biztosítani. A külkereskedelmi szerződések kötésénél azután elsősorban a mezőgazdasági kiviteli lehetőségek gyarapítása volt a kormány szeme előtt lebegő legfőbb cél. Amikor pedig az önellátási politika felülkerekedése következtében legtermészetesebb kiviteli piacaink egymásután elzárkóztak előlünk, Bethlen István gróf preferenciális szerződések kötésével igyekezett mezőgazdaságunk kiviteli feleslegei részére olyan piacokat biztosítani, amelyeken termelési költségeinket fedező árakat érhetünk el. Másrészt pedig tőle telhetőleg támogatta a Népszövetségnek az 1927. évi genfi világgazdasági értekezletből kiindult, vámfegyverszünetre és a nemzetközi áruforgalom akadályainak fokozatos elhárítására irányuló törekvéseit.

A Bethlen-kormány agrárprogrammjának negyedik pontja a mezőgazdaság termelési költségeinek lehető csökkentésére irányult. Ebben a tekintetben persze nagyon meg volt kötve a kormány keze, mert hiszen a termelési költségek között a közterhek és a vasúti szállítási költségek voltak a legterhesebbek, amelyeket az államháztartás egyensúlyának fenntartása érdekében csak kis részben lehetett csökkenteni. Bethlen István gróf állandóan arra törekedett, hogy valamennyi termelési ág teherbíró képességéhez mérten minél arányosabban viselje a közterheket, a vasúti fuvardíjknál pedig, amelyek 1924-ben magas termény- és állatarak alapján állapították meg, a bekövetkezett áresések nyomán igyekezett a kormány a mezőgazdaságot nehéz helyzetében fuvardíj-engedelményekkel támogatni. A termelési költségek között fontos szerepet játszik még a hitelkamat, melynek mérséklésére a Bethlen-kormány ugyan-csak törekedett; erre vonatkozó kezdeményezéseiről alább még külön lesz szó. Végül a mezőgazdaság termelési költségei között nagyobb jelentőségűek még a mezőgazdaság felhasználta ipari cikkek, amelyeknek áralakulása kiváltképpen a mezőgazdasági terményárak folytonos zuhanása következtében vált az őstermelésre nézve—az agrárrolló folytonos—tágulásával súlyossá. Bethlen István gróf ebben a tekintetben is sok megértést tanúsított a mezőgazdasági érdekeltség jogos kívánalmaival szemben. Egyrészt a kartelltörvénnyel igyekezett módot találni a mezőgazdasággal szemben álló ipari vevő- és eladókartellek túlkapásainak megfékezésére, másrészt pedig külön bizottságot alakított a mezőgazdasági ipari és kereskedelmi érdekeltségek sorából olyirányú javaslatok kidolgozására, hogy mely túlzott ipari védővám-tételek csökkentésével lehetne a mezőgazdasági termelési költségeket apasztani.

A Bethlen-kormány agrárprogrammjának ötödik pontja pénzünk értékének állandósítása, tehát a jövővel számolni tudó termelő munka lehetővé tétele után: a mezőgazdaság hitelszükségletének kielégítéséről igyekezett gondoskodni. Nagy haladást jelentett ezen a térerőn elsősorban az, hogy a Magyar Nemzeti Bank alapszabályaiban sikerült a hathónapos gazdaváltók leszámítolását, a Jegybank vezetőségében, főtanácsában és váltóbíráló testületében pedig a mezőgazdasági érdekeltség aránylagos képviselését biztosítani.

Ezenkívül gondoskodott a kormány az 1925. évi XV. t.-c. révén a mezőgazdasági hitel útjában álló jogi akadályok elhárításáról s addig is, míg a mezőgazdaság által annyira várt külföldi hitelek folyósítása lehetővé vált, mezőgazdasági beruházási célokra 22 millió aranykorona összegnek a zárolás alól való feloldását eszközölte ki a Népszövetségnél, amit azután a pénzügyminiszter által kijelölt pénzügyintézetek útján a hitelre szorult gazdáknak folyósított. A kormány ezenkívül a mezőgazdasági hitelnújtást illetékkedvezményekkel is elősegítette s az államháztartás rendezése után bőségesen kínált külföldi kölcsönök a világháború, forradalmak és idegen megszállás következtében sokat szenvedett mezőgazdasági üzemek felújítását, a termelő munka erőteljesebb megindítását tették lehetővé. Sajnos, ezek a külföldi kölcsönök, az akkori pénzügyi helyzetnek megfelelően, meglehetősen magas kamatozásúak voltak, ámde a fölvételük időpontjában fennálló kedvező termény- és állatértékesítési lehetőségek azzal biztatták gazdaköziségünket, hogy a magára vállalt terhekkel meg tud birkózni. A mezőgazdasági válság nyomán beállott és a mezőgazdasági terményeket soha nem tapasztalt mértékben sújtó árcsökkenés azonban szétfoszlatta ezeket a reménységeket. Ily körülmények között még nagy szerencse volt mezőgazdaságunkra nézve, hogy az úgynevezett svéd gyufakölcsön segélyével legalább a földreform pénzügyi megoldása vált lehetővé. E kölcsön révén egyrészt a földhözjuttatottak az akkori viszonyokhoz képest nagyon kedvező törlesztési lehetőség mellett kerültek a nekik megítélt földterületek birtokába, másrészt pedig a megváltást szenvedett birtokosok a tőlük kisajátított föld vételárának legalább egy részéhez azonnal készpénzben hozzájuthattak.

Az időközben Európaszerte bekövetkezett bizalmi- és hitelválság, sajnos, a földreform pénzügyi lebonyolítását is megakasztotta, a terményárak szakadatlan hanyatlása pedig a háború után jóformán teljesen tehermentessé vált gazdák jelentékeny részét, mégpedig többnyire éppen a haladnivalókat és vállalkozó szelleműeket, akik üzemük fejlesztése vagy birtokuk növelése érdekében kölcsönt vettek igénybe, súlyos fizetési nehézségekbe sodorta.

Ily körülmények között, a válságos helyzet követelményeinek engedve, a Bethlen-kormány sürgősen hozzálátott agrárprogramja hatodik pontjának megvalósításához, amely az önhibájukon kívül eladósodott gazdák védelmét s az új földteherrendezést tűzte célul maga elé. Ennek megoldása érdekében alkotta meg a törvényhozás az 1931. évi VIII. törvénycikket, melynek értelmében állami támogatással kezdték meg a Földteherrendező Országos Bizottság irányítása mellett az eladósodott és tartozásai törlesztőrészeit, valamint kamatját fizetni nem képes gazdák terheinek rendezését. Ennek lebonyolítására a törvény kíméled időt engedélyezett. A pénzügyi piacnak csakhamar bekövetkezett súlyos válsága azután a gazdaadósok védelmére jóval messzebbmenő állami intézkedéseket tett szükségessé. A kezdeményezés érdeme azonban mindenesetre a Bethlen-kormányé, amely a néhai Hadik János gróf 1929 december havi javaslata alapján az OMGE részéről előterjesztett emlékiratban foglalt kívánságokat

haladéktalanul magáévá tette, csupán a földteherrendezés eredményes lebonyolítására szükséges pénzügyi fedezetet nem tudta a gazdasági viszonyok szüntelen romlása következtében előteremteni.

Végül pedig fontos helyet foglalt el Bethlen István gróf agrárpolitikájában a földreform végrehajtása és befejezése. Bethlen István a földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó 1920. évi XXXVI. törvénycikket politikai örökségképpen vette át az előző kormányoktól s azt a törvény megalkotójával, Nagyatádi Szabó István-nal karöltve, a magántulajdon elvének épségben tartásával hajtotta végre. A Bethlen-kormány alatt alakult meg és kezdte meg működését az Országos Földbirtokrendező Bíróság, amely a megváltási jogot az ország 3326 községében gyakorolta és 259.645 házhely céljára 58.586 kat hold földet ítélte meg az igényjogosultaknak, továbbá kiosztott a természetben leadott vagyonszállásföldről 432.338 kat holdat és megváltás útján igénybevett 508.168 kat holdat, továbbá elővásárlás útján megszerzett 22.295 kat holdat. Kishaszonbérletbe kiadott az O.F.B. 107.016 kat holdat, hosszútartamú kishaszonbérleteket alakított 50.570 kat holdon s végül az O.F.B. ellenőrzése alatt lefolyt magánparcellázásokból 149.263 kat holdon alakultak új kisbirtokok. Vagyis az O.F.B. tulajdonjuttatással és kishaszonbérletekkel együttvéve kerekén 1,270.000 kat holdnyi területet vett igénybe földbirtokpolitikai célokra, ami az ország egész területének 8, szántóföldterületének pedig több mint 13 százaléka. A földreform lebonyolítása után 220.000-rel gyarapodott a földtulajdonosok száma s a kisbirtok területe immár az ország mezőgazdaságilag művelt területének több mint felét teszi. Az O.F.B. a földreform céljára kiosztott földek vételárát vagy haszonbérletét ítéletileg megállapította, vagy ha a megváltási ár megállapítását elhalasztotta, évi bért vagy járadékot állapított meg a megváltást szenvedők részére. A földbirtokreform pénzügyi lebonyolításáról az 1928. évi XLI. törvénycikk kívánt gondoskodni s az ennek alapján 1929-ben kiadott 1300. M. £. számú kormányrendelet megszüntette a jogviszonyt a megváltást szenvedők és a földhözjuttatottak között, a házhelyek kivételével. A megváltási ár részletekben való beszedését és készpénzben való kifizetését a kormány a Földbirtokrendezés Lebonyolítására Alakult Szövetkezetre bízta, melynek e célra a gyufakölcsönből 33,120.000 dollár állott rendelkezésére. A LEBOSz-nál bejelentett földmegváltás teljes pénzértéke körülbelül 172 millió pengőt tett ki, aminek azonban csak egy része került eddig kifizetésre.

Bethlen István gróf nem csak a földreformtörvény eredeti célzatának és szociális elgondolásának megfelelő, becsületes végrehajtásán örködött féltő gonddal, hanem igyekezett ezt az évtizedekre kiható jelentőségű reformot a termelés érdekeinek megóvásával s a gazdaságszervelet egységének megbontása nélkül megoldani. Bizonyosságát adta ennek akkor, amidőn az úgynevezett földreformnovella került tárgyalásra, melynek eredeti tervezetében sok sérelmes részletet talált a mezőgazdasági érdekeltség. Bethlen István grófinak sikerült az ellentétek legnagyobb részét kiegyenlítenie s a törvénybe iktatott novella végrehajtása aránylag kevés zökkenővel járt. Nyíltan rámuta-

tott Bethlen István gróf nem egyszer arra is, hogy a vagyonváltság lerovása és a földbirtokreform révén mekkora áldozatot hozott Csonka-Magyarország földbirtokos osztálya. A földből lerótt vagyonváltság értékét 294 millió arany koronára, a készpénzben lerótt földváltságot pedig 70 millió arany koronára becsülte, amely két tétel együttvéve 364 millió aranykoronát tesz ki, nem is számítva azokat az összegeket, amelyekkel a földhözjuttatottak a nekik megítélt földek vétel-árából mindmáig adósak maradtak. Azt is többször hangsúlyozta Bethlen István gróf, hogy a földreformot a pénzügyi lebonyolítás megoldása után véglegesen le kell zárni s hogy annak sikerét az dönti el, mennyivel tette helyesebbé és egészségesebbé a birtokmegosztást. Már pedig az e téren elért nagy haladást a fentebb ismertetett statisztikai adatok kétségtelenül bizonyítják.

Bethlen István gróf agrárpolitikájának előbb a csonkaországra nehezedő termelési, majd a piacok elzárkózása és a világpiacon áruházas következtében reánk szakadt értékesítési s végül egy súlyos hitelválság ellen kellett küzdenie. Állandó védekezésre volt kényszerítve, ami nem egyszer megbénította az alkotásban. Ámde mindamellett, ha végigtekintünk mezőgazdaságunk helyzetének a Bethlen-kormány tíz esztendeje alatt való alakulásán; ha meggondoljuk, hogy mezőgazdasági termelésünk a teljes benuházásból és leromlottságból ismét vissza tudott egykori békebeli színvonalára emelkedni; ha figyelembe vesszük, hogy az ország nemzetközi fizetési mérlegének 500 millió pengős deficitje 1930-ig 100 millióra csökkent, 300 millió pengővel passzív 1921. évi külkereskedelmi mérlege pedig 1930-ra 77 millió pengővel aktívra vált, amely hatalmas teljesítmények elsősorban mezőgazdaságunk példátlan erőfeszítésének tudhatók be: ezek az eredmények, ha még nem sikerült is kiemelkednünk az egyébként világszerte pusztító mezőgazdasági válságból, mindenesetre sok tekintetben igazolják Bethlen István gróf agrárpolitikáját.

És igazolják azt is, hogy Bethlen agrárpolitikája egyúttal az egész ország s a nemzet minden rétege érdekében álló gazdasági politika is volt, amelynek alapelveit éppen ezért a mai kormány is változatlanul átvette. Bethlen István nagy eszményképének, Széchenyi Istvánnak szelleméből fakadt ez az agrárpolitika, mert a legnagyobb magyar örökérvényű tanítása volt az, hogy előbb gazdaságilag kell talpraállítani a napóleoni háborúk alatt erőforrásaiban kimerült Magyarországot, hogy azután az anyagi megerősödés biztosíthassa a politikai szabadságot is. Bethlen helyesen ismerte fel és igyekezett érvényesíteni ezt a 100 év előtti, de ma is érvényes igazságot, mert valóban csak mezőgazdaságunk megerősödésén és az ország teljes gazdasági megújulásán épülhet föl a minden magyar ember lelki szemei előtt egyelőre csak álomkép gyanánt lebegő szebb és jobb jövő — csak a „gazdasági revízió” keresztül vezet az út Magyarország feltámasztásához.

MUTSCHENBACHER EMIL